

„Je jen jedna věda...“

Břetislav Friedrich

II. část

ROZHOVOR VEDLA MILENA JOSEFOVIČOVÁ.¹

“There is only one science...” Professor Břetislav Friedrich is one of the most significant Czech scientists who left Czechoslovakia and who exerted an excellent influence abroad. An interview with him belongs to the many other interviews, a part of the grant project “Czech scientists in exile”.

Key words: Exile of scientists • Břetislav Friedrich • activities in U. S. A. and Germany • contacts with Czechia

První část interview končí listopadem 1989. Vraťme se ještě zpátky k tomu, co jste řekl na začátku, že pro Vás byl, jakožto pro tehdy dospívajícího člověka, rok 1968 vlastně velice určující. Hodně Vás ovlivnil. Jak jste prožíval dobu po roce 1968? Ideály a nadšení přece jenom poměrně rychle vzaly za své.

Ten rok byl opravdu absolutně určující. V naší třídě na Hellichovce to ale nevzalo za své tak rychle. My jsme si to tam zachovali na tři roky. Pak ale přišla maturita...

V podstatě jste měli dost značně profilovaný názor, že s tím režimem se musí nějak žít, ale že to není váš režim.

To určitě ano. Bylo mi to hrozně protivné. Ale bylo to možné díky solidaritě, kterou jsme tehdy měli mezi sebou, nebo vůbec v intelektuální obci, kam patřili samozřejmě také výtvarníci, spisovatelé, herci atd. Všichni se spolu bavili. To bylo ohromné. Tuto pospolitost napříč celou kulturou se mi nikdy nepodařilo už nikde znovu prožít.

Pocit společného názoru byl silný, že?

Solidarita je úžasná věc. A řekl bych, že společnost, kde solidarita neexistuje, není hodna toho jména. V tomto smyslu byl život za bolševiků dosti naplněný –

¹ Rozhovor se uskutečnil při dvou sezeních v Berlíně-Dahlemu v budově Fritz-Haber-Institutu Společnosti Maxe Plancka, na technickém zajištění a dalších úpravách se významně podíleli Jan Hálek a Hana Barvíková. První část interview byla zveřejněna v časopise Dějiny věd a techniky, XIII, 2010, č. 4, s. 263–286.

to, jak jsme společně komunisty neměli rádi a stále si z nich dělali legraci. V této souvislosti musím říct, že už jsem se pak nikdy tolik nesmál jako v Československu za „reálného socialismu.“ Nikdy a nikde.

Na profesní rovině jste v exilu problémy neměl, dostal jste se tam, kam jste toužil, na pracoviště vlastně velmi prestižní. Jak Vás přijali ale v soukromí?

Jednak jsem měl dar přátelství Michaela Henchmana,² u kterého jsem po svém příjezdu asi měsíc bydlel, než jsem si našel vlastní byt. Michael pořádal každý druhý den nějakou party, dílem proto, aby mě mohl představit svým přátelům, kolegům a známým. A na konci této nepřetržité letní slavnosti mě vybavil svým starým nábytkem pro můj nový byt – a život.

Druhou silou, která mi pomohla v novém prostředí zakotvit, byla spolupráce s Dudleyem Herschbachem.³ Ta začala hned druhý den po mém příletu, kdy mě Dudley u Michaela vyzvedl a odvezl mě na Harvard. Hned jsem se pustil do práce. Dudleyho skripta, která jsem jako aspirant v Praze už někdy v roce 1978 četl, pro mne byla něco jako epifanie: že někdo může takhle jasným způsobem myslet a psát. Byl to tehdy kulturní zážitek maximální intenzity. Takže jsem měl pocit, že jsem se octnul tam, kde jsem chtěl být. Žádnou silnější kotvu neznám...

Kdy jste se jel podívat domů?

Až v roce 1992, když jsem byl v Göttingen na půlroční stáži z Harvardu. Z té stáže jsem se tehdy vydal po pěti letech do Prahy. Přijel bych býval už dříve, ale jako azylant jsem měl jen velmi rudimentární cestovní doklady. Dostal jsem něco, čemu se oficiálně říkalo „refugee travel document“ – myslím, že se to předtím jmenovalo Nansenův pas. To je z pasů ten nejhorší, protože potřebujete vízum absolutně kdekoliv, kromě země, která ho vystavila, v mém případě Amerika. Takže jsem měl potíže s cestováním. V Německu ale ne, protože jsem tam byl předtím jako stipendista Humboldtovy nadace, čímž mě takřikajíc znali. A chovali se neobyčejně vstřícně.

² Michael J. Henchman. Chemik působící v U. S. A., na Yale a Cambridge University. Viz: <http://www.brandeis.edu/departments/chemistry/faculty/henchman.html>; <http://www.brandeis.edu/facguide/person.html?emplid=a705d06a560a8560d50e3cf3876bf76fa548c449> (vyhledáno 22. 3. 2011).

³ Dudley Robert Herschbach (*1932). Americký chemik působící na Harvardově univerzitě. V roce 1986 obdržel společně s Yuanem T. Leem a Johnem C. Polanyim Nobelovu cenu za výzkum mechanismů elementárních reakcí a za objasnění zákonitostí, které určují průběh reakcí na molekulární úrovni. Viz http://nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1986/herschbach-autobio.html (vyhledáno 22. 3. 2011).

Jak jste se ocítl v Německu?

V devadesátých letech se začaly dít podivné věci. Tedy v chemii, speciálně v chemickém departmentu na Harvardu. Ten začal být totiž přebírán lidmi, kteří chtěli dělat něco, čemu později začali říkat chemická biologie. A také lidmi, kteří dělali tzv. materiálovou vědu, později nanovědu. Nemám nic ani proti chemické biologii, ani proti materiálové vědě, nebo dokonce ani proti vědeckému materialismu. Jen mi vadilo, že svou vědu začali dělat na úkor ostatních chemických disciplín. Speciálně té mé, tj. chemické fyziky. Zkrátka v jejich očích jsme přestali být v módě. To se také odrazilo v pojmenování departmentu – byl přejmenován na Department of Chemistry and Chemical Biology. Bill Klemperer⁴ bojoval do poslední chvíle za to, aby k názvu bylo připojeno „and Chemical Physics“, ale neuspěl. To byl začátek konce. Ostatní univerzity promptně následovaly příklad Harvardu (např. Cornell v rekordně krátkém čase vytvořil též Department of Chemistry and Chemical Biology). Odsun z „mainstreamu“ znamenal potíže se získáváním výzkumných grantů. To, že univerzita finančně podporuje členy fakulty, je „wishful thinking“ – ve skutečnosti je to právě naopak. Z každého dolaru, který jsme získali od grantových agentur, jsme museli platit 62 centů univerzitě (tento podíl se pravděpodobně mezitím zvýšil).

Pojem módy v základním výzkumu nedávám myslím smysl ani sémanticky: to, odkud se vynoří dosud neznámé, není známo! Věda je buď dobrá nebo méně dobrá; rozdíl závisí hlavně na tom, kdo ji dělá. Zavrhnout celou oblast základního výzkumu, jako je chemická fyzika, je činem kulturního barbarství. A politické krátkozrakosti: studium studených molekul, které se z chemické fyziky v posledním desetiletí vynořilo, dnes patří k nejživějším oborům fyziky, s perspektivou aplikací sahajících od nanovědy přes kvantovou chromodynamiku až po kvantovou výpočetní a informační techniku. Chemická fyzika (pod názvem molekulová fyzika) se zhruba od roku 2005 začala opět usidlovat na amerických univerzitách – ale na „departments of physics“, nikoli „chemistry“. V Evropě, Japonsku a Číně vzkvétala bez přerušení.

Jakou jste měl na Harvardu pozici?

Na Harvardu jsem začínal jako „Research Associate“ a skončil jako „Senior Research Fellow & Lecturer“. To byla takříkajíc moje vlastní pozice, stal jsem se

⁴ William Klemperer (*1927 v New Yorku, U. S. A.). Americký chemický fyzik, pracuje také v oboru molekulární spektroskopie; absolvent Harvard University, kde absolvoval v roce 1950 a od r. 1954 zde působil, od roku 1965 jako profesor, nyní emeritní. Viz: http://en.wikipedia.org/wiki/William_Klemperer; <http://www.chem.harvard.edu/faculty/klemperer.html>; <http://www.chem.harvard.edu/faculty/klemperer.html> (vyhledáno 22. 3. 2011).

tak členem sboru fakulty s tzv. privilegii jako „principal investigator“ a s možností mít vlastní granty a studenty. Jako lecturer jsem mohl také vyučovat – a také jsem vyučoval, jednak pokročilý kurz fyzikální chemie, jednak tzv. Freshman Seminar. Senior Research Fellow na Harvardu byla taková docela zajímavá pozice v tom smyslu, že byli jenom tři lidé, kteří ji v roce 1996 měli, a že byla naposledy udělena 17 let předtím, než jsem ji získal já. Faculty of Arts and Sciences tedy neměla v živé paměti, co ta pozice obnáší a na základě jaké procedury se uděluje. Takže děkan rozhodl, že bude jednoduše uplatněno standardní „tenurové“ řízení jako na plnou profesuru, neboť Senior Research Fellow na Harvardu je také pozice stálá. Tenurovou proceduru koordinuje ad hoc komise, jejímž členem je předseda departmentu a jejíž doporučení musí být celým sborem departmentu odhlasováno. Hlavní součástí podkladů, připravených ad hoc komisí, jsou doporučující dopisy od kolegů kandidáta v oboru, tedy „peer review“ návrhu. Myslím, že si komise vyžádala kolem třiceti dobrozdání. Po doporučení ad hoc komisí a po schválení departmentem šla celá sloha ještě dalšímu výboru, pro „Science Policy“, a pak k děkanovi Faculty of Arts and Sciences, který návrh předložil prezidentovi univerzity. Celé to trvalo asi rok, než mi tu pozici nakonec v roce 1997 dali. Dudley pak s oblibou vtipkoval, že Senior Research Fellow je vzácnější „species“ než profesor, protože profesorů je zhruba tisícovka, kdežto Senior Research Fellows byli pouze čtyři... Gerald Holton⁵ zase poznamenal, že je dobře, že nikdo pořádně neví, co ta pozice obnáší, neboť to zaručuje flexibilitu. V atmosféře úpadku chemické fyziky na Harvardu a jiných školách v Americe bylo ale moje ustavení členem fakulty chemie Pyrrhovým vítězstvím.

O granty jsem žádal jednak vlastním jménem, jednak společně s Dudleym, ale také s kolegou přes ulici, Johnem Doylem z Harvard Physics Department,⁶ se kterým jsem intenzivně spolupracoval od roku 1994 na tématu studených molekul. To bylo výzkumné téma, které jsme vlastně společně uvedli v život. V roce 1998 se nám podařilo zachytit v magnetické pasti první molekulu. Odpovědí Národní vědecké nadace bylo škrtnutí našeho molekulového grantu. John a já jsme také žádali o granty společně s Dudleym. Úspěšnost žádostí však nepřevyšovala 10%. To je málo. Z toho se nedá žít.

⁵ Gerald Holton (*1922, Berlín, Německo). Fyzik a historik vědy působící v U. S. A., kam emigroval v roce 1938. Emeritní profesor na Harvard University. Viz: http://en.wikipedia.org/wiki/Gerald_Holton (vyhledáno 22. 3. 2011).

⁶ John M. Doyle. Americký fyzik. Viz: <http://www.physics.harvard.edu/people/facpages/doyle.html>; <http://jsbach.harvard.edu/~jd/cv.pdf> (vyhledáno 22. 3. 2011).

Pak kolegové na MIT, zvláště Dan Kleppner,⁷ přišli s nápadem vytvořit Harvard/MIT centrum pro studené atomy a molekuly. Dan mě pozval jako spolunavrhovatele společně s dalšími zhruba patnácti lidmi s tím, že v centru budu působit jako „principal investigator“. Danem poháněná žádost byla také zamítnuta, s odůvodněním, že v Cambridgi ve státě Massachusetts je už příliš mnoho různých center financovaných Národní vědeckou nadací a dalšími federálními institucemi. Jinými slovy byl aplikován mně z „reálného socialismu“ dobře známý „princip proporcionálního rozvoje“ – v tomto případě Ameriky. Pak se ale ukázalo, že zamítnutí je výsměchem „peer review“ procesu, protože mezi navrhovateli centra byli nejvýznamnější američtí fyzici a fyzikální chemici, včetně nositelů Nobelovy ceny, současných i budoucích, a návrh byl velmi pozitivně vyhodnocen. Takže se Národní vědecká nadace rozhodla pro kompromis, totiž že vytvoří Centrum pro studené atomy, nikoliv molekuly, zhruba v třetinovém rozsahu původního návrhu. Čímž jsem z toho byl opět venku – také to nefungovalo. A mně to postupem času začalo trochu jít na nervy. Tak jsem se začal dívat po jiných možnostech, lépe řečeno, po jiných zemích.

Nová možnost se objevila jako deus ex machina na podzim roku 2002: na Harvard přijel dát colloquium – dílem na mé pozvání – Gerard Meijer,⁸ kterého jsem dobře znal z konferencí o studených molekulách, naší sdílené vášni. Gerard mi prozradil, že Společnost Maxe Plancka hodlá otevřít nové oddělení molekulové fyziky v Ústavu Fritze Habera v Berlíně a že by si jako ředitel oddělení přál, abych v oddělení působil (v tzv. C3 pozici). Molekulová (podobně jako chemická) fyzika bylo v té době v Americe už sprosté slovo a mně nesmírně imponovalo, že se Společnost Maxe Plancka rozhodla takovým rázným způsobem plavat proti proudu, lépe řečeno napomoci tomu, aby se směr proudu obrátil. Kromě toho jsem si dobře pamatoval, jak to v ústavech Maxe Plancka chodí. Současně Helmut Schwarz⁹ vyslovil zájem „spojit mě“ s Technische Universität Berlin formou

⁷ Daniel Kleppner (*1932). Americký fyzik. Emeritní profesor Massachusetts Institute of Technology a spolu-ředitel společného pracoviště MIT-Harvard Center for Ultracold Atoms. Viz: http://en.wikipedia.org/wiki/Daniel_Kleppner (vyhledáno 22. 3. 2011).

⁸ Gerardus Johannes Maria Meijer (*1962). Nizozemský fyzik. V současnosti ředitel Oddělení molekulární fyziky, Fritz-Haber-Institut der Max-Planck-Gesellschaft v Berlíně. Viz: <http://www.fhi-berlin.mpg.de/mp/meijer/> (vyhledáno 22. 3. 2011).

⁹ Helmut Schwarz (*1943). Německý organický chemik. Profesor chemie na Technische Universität Berlin od roku 1978, prezident Alexander von Humboldt Foundation od 2008. Viz: http://en.wikipedia.org/wiki/Helmut_Schwarz; <http://www.chem.tu-berlin.de/Helmut.Schwarz/>; <http://www.humboldt-foundation.de/web/president.html> (vyhledáno 22. 3. 2011).

Honorarprofessur. To byla poslední kapka... Takže jsem Gerardovu nabídku bez dalšího váhání s nadšením přijal.

Také jsem se těšil zpátky do Evropy – kulturně i politicky. A také z důvodů osobních: Jitce i rodičům bylo skoro osmdesát. A v roce 2002 zemřela moje bývalá žena – a tím mé v Praze žijící prvorozené dceři její maminka.

Během svých posledních let v Americe, speciálně po volebním vítězství Bushe Jr., lépe řečeno po jeho volebních podvodech, jsem začal být poněkud alergický na excesy v americké politice. Stával jsem se postupně politicky aktivním – na lokální úrovni. Byl jsem členem jednoho z tzv. Senior Common Rooms na Harvardu, ve Winthrop House (mezi členy byla např. Madeleine Albright¹⁰ nebo Kennedyho speech-writer Ted Sorensen¹¹). Takže jsem měl možnost se do politiky dostat. Nakonec k tomu nedošlo, alespoň ne formálně, protože jsem mezitím odešel do Německa. Musím poznamenat, že členem Senior Common Room ve Winthrop House stále ještě jsem, členství odchodem z Harvardu nezániká. Kromě toho jsem z Harvardu úplně neodešel, mám pořád ještě afiliaci na Harvard Physics Department.

Máte stále americké občanství?

Ano. Chtěl jsem podvojně, česko-americké. Požádal jsem o ně zhruba před dvěma lety, ale má žádost byla českými úřady zamítnuta. Myslím, že existuje zvláštní regulace pro lidi, kteří nabyli americké občanství před rokem 1989. To se mě bohužel netýkalo, protože já jsem před koncem roku 1989 dostal pouze azyl, občanství až o pět let později. Ve svém odvolání jsem argumentoval tím, že azyl je součástí zákonitého procesu, jenž končí udělením amerického občanství. A hlavně, že jsem byl uprchlíkem z doby před pádem komunistického režimu. Nicméně to české úřady neuznaly.

Československé občanství Vám vzali?

Ano.

¹⁰ Madeleine Korbel Albright (*1937, Praha). Americká politička českého původu, první žena v úřadu ministryně zahraničí ve Spojených Státech, funkční období 1997–2001. Vedle jiných možností Wikipedie viz např. <http://secretary.state.gov/www/albright/albright.html> či <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Albright,+Madeleine+Korbel> (vyhledáno 22. 3. 2011).

¹¹ Theodore Chaikin „Ted“ Sorensen (*1928 –†2010). Americký poradce především prezidenta J. F. Kennedyho, právník a autor jeho politických proslovů. Viz: http://en.wikipedia.org/wiki/Ted_Sorensen; http://www.nytimes.com/2010/11/01/us/01sorensen.html?_r=1 (vyhledáno 22. 3. 2011).

Kdy, v roce 1989?

Technicky řečeno, myslím, že jsem si ho vzal sám tím, že jsem přijal občanství americké. České občanství bych mohl dostat zpátky, kdybych se vzdal toho amerického. Ale to nechci udělat, protože jsem americké občanství dostal v době nouze, kdy jsem ho takříkajíc potřeboval. Nechci pomoc oplácet nevděkem.

Jaké profesní kontakty máte teď v Česku?

Pokud jde o moje kontakty s učiteli a kolegy v Praze či vůbec v Evropě, protože počítám mezi své učitele také Nikitina¹² a Toenniese,¹³ ty byly pro mne velice kýmžené. Svě učitele jsem uctíval jako vědce i jako lidi. Byli to lépe řečeno moji mentoři, tj. učitelé a přátelé v jedné osobě, a měl jsem a mám k nim ten nejvřelejší vztah. Speciálně k Rudlovi Zahradníkovi a Zdeňkovi Hermanovi a k Hanušovi (který nedávno zemřel) a všem těm hrdinům, které jsem vám už vyjmenoval. Jiřího Dvořáka jsem bohužel už neviděl, zemřel dříve, než jsem se vypravil do Prahy. Zemřel navíc velice smutnou smrtí, sám, poté, co ho vyhodili z fakulty. Velmi se mě to dotklo, když jsem o tom slyšel.

Kdy ho vyhodili?

Myslím, že už v roce 1991. Velice záhy po roce 1989. Myslím, že ho vyhodili jako exponenta komunistického režimu. Je sice pravda, že byl členem komunistické strany a že měl vedoucí funkci na katedře, fakultě, univerzitě i v československé akademické obci s požeňnáním KSČ. Já jsem ho ale vždycky považoval za člověka neobyčejně slušného, za vynikajícího učitele, ale též za někoho s badatelskými schopnostmi, i když se pak badatelství příliš nevěnoval, protože byl zcela vytížen organizační či administrativní prací. A také psaním výtečných učebnic. Jeho případ myslím dokládá, že „spravedlivé“ je třeba hledat všude, dokonce i mezi členy KSČ.

Se Zdeňkem Hermanem a s Rudolfem Zahradníkem jsme se začali vídat záhy po pádu železné opony. Jednak se objevovali v Americe, jednak když jsem začal jezdit od roku 1992 do Československa/Česka, nikdy jsem nevynechal příležitost se s nimi setkat.

¹² Evgenij Evgenievic Nikitin (Евгений Евгеньевич Никитин, *1933, Saratov). 1966–1992 profesor na Moskevském fyzikálně-technickém ústavu, zároveň vedoucí vědecký pracovník v Ústavu chemické fyziky AV SSSR; 1992–2002 profesor Technionu v Haifě, zároveň hostující profesor v Göttingen. Dle sdělení B. Friedricha.

¹³ Jan Peter Toennies (*1930). Americko-německý fyzik, 1998–2002 ředitel Max-Planck-Institut für Strömungsforschung. Viz: http://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Peter_Toennies (vyhledáno 22. 3. 2011).

Také zhruba od té doby jsem se snažil každý rok přispět do nějakého českého časopisu. Např. do Vesmíru, Chemických listů, Československého časopisu pro fyziku nebo do různých „Festschriftů“, např. pro Otto Wichterleho¹⁴ v roce 1993 nebo pro Rudolfa Zahradníka v roce 1998. Časopis Collection of Czechoslovak Chemical Communications také vydal v roce 2001 zvláštní číslo, sestávající z příspěvků od československých vědců působících v zahraničí. S chutí jsem do čísla přispěl. Také jsem spoluorganizoval „Festschrift“ pro Zdeňka Hermana – vyšel v roce 1995 jako zvláštní číslo Journal of Physical Chemistry, což je jeden z hlavních světových časopisů ve fyzikální chemii či chemické fyzice. To byla velká pocta Zdeňkovi. Myslím, že bez obdoby, v tom smyslu, že ani předtím ani potom neměl žádný český vědec Festschrift v Journal of Physical Chemistry. Úvodní článek Festschriftu byl vyzdoben Zdeňkovými kresbami českých fyzikálních chemiků (a pana Protivy), důležitých pro Zdeňkovu vědeckou dráhu.

Neexistovala snaha získat Vás zpátky pro českou vědu?

Někdy v roce 1995 Zdeněk Herman a Rudolf Zahradník s touto ideou skutečně přišli. Nejdřív mi Zdeněk napsal dopis, ve kterém se mě svým a Rudolfovým jménem zeptal, zda bych neměl o návrat do Prahy zájem. Odpověděl jsem, že ano, ale že bych měl zájem jít spíš na univerzitu než na Akademii. V té době jsem byl totiž na univerzitní prostředí už značně zvyklý a navíc jsem se domníval, že jsem se leccemu, co je pro univerzitní život užitečné, na Harvardu naučil. A také jsem měl obavy o osud české Akademie věd.

A Zdeněk a Rudolf byli tak velice laskaví, že zahájili jednání s Matematicko-fyzikální fakultou Univerzity Karlovy a „Matfyz“ mě skutečně potom pozval, abych tam předložil habilitační práci s tím, že pak budu jmenován docentem. Odpověděl jsem, že se rád habilitačnímu řízení podrobím, ale že do Prahy nepůjdu, pokud nebudu jmenován profesorem. Říkal jsem si totiž, že nemá cenu jít z vědecky výborné cambridgeské situace (v té době jsme např. začali mít první úspěchy se studenými molekulami) do podřadné a nejisté pozice v pražské hierarchii, ve které, jak jsem se domníval, bych mohl být snadno šikanován. A tehdy se ukázalo, že Karlova univerzita je pod zvláštním prokletím, které způsobil její druhý postkomunistický rektor, pan Malý.¹⁵ Ten vydal dekret, tehdy

¹⁴ Otto Wichterle (*1913, Prostějov –†1998, Strážisko). Český chemik (organická chemie), akademik a předseda ČSAV, čestný předseda AV ČR, jeden ze zakladatelů makromolekulární chemie. Josef TOMEŠ a kol.: *Český bibliografický slovník XX. století*. 3 díly. Praha, Paseka, 1999.

¹⁵ Karel Malý (*1930). Český právník a právní historik. Emeritní rektor Univerzity Karlovy, profesor Katedry právních dějin UK a vedoucí Centra právně-historických

stále platný (nevím, zda je platný i dnes), podle kterého se může stát docentem na Karlově univerzitě pouze ten, kdo tam učil tři roky, a profesorem ten, kdo na Karlově univerzitě učil pět let.

Matfyz ale vyjádřil ochotu jmenovat mě po úspěšném habilitačním řízení docentem ihned, aniž by dodržel onu lhůtu. A pokud jde o ten další krok, že uvidíme. Což jsem ocenil, napsal jsem habilitační práci a obhájil ji před vědeckou radou Matfyzu na začátku roku 1996. Docentský dekret záhy následoval. Co ale s profesurou? Fakulta přišla s návrhem řešení, které se mi zamlouvalo: abych si vzal doktoranda z „Matfyzu“, který by dělal doktorát u mně na Harvardu, ale obhájil by svoji doktorskou disertaci na „Matfyzu“ – a že by se léta mého školitelství počítala jako ta povinná pedagogická praxe na Karlově univerzitě. Takže jsem řekl, proč ne. Tento sympaticky pragmatický návrh se stal velice reálný, když mi byl doporučen jako kandidát na doktorské studium jeden schopně vyhlížející mladý student, kterého jsem vzápětí pozval na Harvard, abych se s ním trochu předem seznámil a dal mu možnost rozhlédnout se a vytvořit si vlastní názor na to, zda by u mne doktorát dělat chtěl. Myslím, že byl z návštěvy na Harvardu nadšený a dal mi krátce po svém návratu vědět, že by u mne doktorát skutečně rád dělal. Ale pak přišla taková podivná zpráva od jednoho z představených na Matfyzu, ve které mi bylo sděleno, že nastal problém: že se při sestavování zkušební komise dotyčného doktoranda ukázalo, že nemůžu být jejím členem (a tedy doktorandovým školitelem), protože nejsem na Matfyzu. Takže se to najednou všechno zvrtilo v „Catch 22.“¹⁶ Odpověděl jsem, že mě to velice mrzí. A od té doby jsem z Matfyzu už neslyšel.

Jak to dopadlo se studentem?

Od toho jsem také nic od té doby neslyšel. Měl v péči několik knížek, které jsem mu v Cambridgi půjčil – a doufám, že mu během jeho studia dobře posloužily. O celý případ jsem se pak přestal starat. Na světě naštěstí existuje spousta jiných, daleko radostnějších věcí k činění – jako například zabývat se molekulami, viz Hanušův vzor. Takže jsem se zabýval molekulami.

Co na to říkal profesor Zahradník?

Rudolf Zahradník tuto epizodu zmínil ve svých pamětech. On se do toho nemohl přímo vložit, protože jeho pravomoc se týkala Akademie a nikoli Karlovy

studii historického ústavu AV ČR a PF UK. Josef TOMESŠ a kol.: *Český bibliografický slovník XX. století*. 3 díly. Praha, Paseka, 1999.

¹⁶ Joseph HELLER: *Hlava XXII (Catch-22)*. První román autora, vyšlý v roce 1961, známý mj. pro „vejkovské“ a absurdní zobrazení událostí 2. světové války.

univerzity. Krátce po debaklu na Matfyzu přišel Dudley Herschbach a jiní na Department of Chemistry a na Department of Physics na Harvardu s návrhem povýšit mě do pozice Senior Research Fellow & Lecturer, což se po zhruba dalším roce podařilo (viz výše).

Skončila tím spolupráce s českou akademickou obcí?

Tím skončila epizoda s Matfyzem i snaha přesadit mě zpátky do Prahy. Nicméně jsem přispíval do českých časopisů a přátelil se s českými kolegy samozřejmě i nadále.

Do mého návratu do Evropy v roce 2003 ještě zbývalo dalších sedm let, která byla velice zajímavá vědecky i pokud jde o vyučování.

Učil jsem dva kurzy. Jeden byl pokročilý kurz fyzikální chemie, který byl dobře navštěvovaný a řekl bych oblíbený. Ten druhý kurz byl speciální, pro Harvard idiosynkratický, byl to tzv. Freshman Seminar. To byl kurz, který byl určen pouze pro studenty prvního ročníku základního studia a který směl mít nejvýše 12 posluchačů. Freshman Seminars byly iniciované a sponzorované Edwinem Landem,¹⁷ zakladatelem firmy Polaroid, který byl mecenášem Harvardu. Landova idea byla vystavit studenty od samého začátku jejich základního studia kontaktu se členy fakulty (česky: vědecko-pedagogickými pracovníky). Přijetí do Freshman Seminar se děje na základě žádosti, která musí být doprovázena dvěma eseji – jedním na téma Proč tento Freshman Seminar a ne nějaký jiný; druhý na téma Co si slibuji od univerzitního studia. V roce 2002 jsem dostal žádostí 45. Jednou ze zvláštností Freshman Seminar je, že jeho tématem může být cokoli, co vyučující zvolí. Já jsem vytvořil kurs o světle – byl to vlastně hybrid mezi historií fyziky a fyzikou. Jmenoval se „The unfolding story of light“, začal Empedoklovým „ohněm oka“ a skončil kvantovou teleportací fotonů.

Další otázka se týká oboru, kterému se věnujete. Je to ovšem laická otázka – zůstáváte pořád v jednom oboru, nebo už jste přešel k jinému, nebo se Vám ten jeden obor větví?

Je to jeden obor, říká se mu atomová, molekulová a optická fyzika. Můj důraz je hlavně na té molekulové části. Během let jsme začali pracovat v oblasti, která se poněkud diferencovala, říká se jí studené molekuly – „cold“ nebo „ultra-cold molecules“. Teď o studených molekulách zrovna vyšla monografie, která myslím povede k tomu, že tato výzkumná oblast a vědecká komunita, která se jí zabývá, budou ještě lépe definovány.

¹⁷ Edwin H. Land (*1909–†1991). Americký vědec a vynálezce, nejnámější jako spoluzakladatel Polaroid-Corporation. Viz: http://en.wikipedia.org/wiki/Edwin_H._Land (vyhledáno 22. 3. 2011).

Je Váš obor čistě teoretický anebo má nějaké dopady do praxe?

Atomová, molekulová a optická fyzika má samozřejmě teoretický i experimentální aspekt. Já jsem se snažil dělat léta jak experiment, tak i teorii – až do té doby, kdy jsem přišel do Berlína, kde jsem se stal jakýmsi „house“ teoretikem. Pokud jde o aplikace, ty jsou různorodé. Hlavní význam nebo hlavní použití je pro vědu samu, tj. pro jiné vědní obory. Jednou z poměrně spektakulárních aplikací tohoto druhu je pátrání po tzv. elektrickém dipólovém momentu elektronu, který souvisí s porušením symetrie časové inverze a tedy s tzv. baryonovou asymetrií vesmíru (tj. toho, že je ve vesmíru více hmoty než antihmoty). K řešení záhad tohoto typu jsou používány v podstatě dva přístupy: jednak fyzika vysokých energií (viz např. Large Hadron Collider), jednak přesné experimenty při nízkých energiích (tzv. desktop experimenty, kdy se celé experimentální zařízení v podstatě vejde na stůl v laboratoři). To druhé dělají atomoví, molekuloví a optičtí fyzici. Jeden přístup přitom doplňuje druhý.

Ve svém oboru se tedy dost dotýkáte zkoumání podstaty věci.

To je jeden z velkých půvabů základního výzkumu (který bych charakterizoval jako snahu poněkud snížit naši ignoranci). Speciálně základního výzkumu ve fyzice. Fyzikální systémy či procesy lze totiž zevrubně popisovat matematicky. Jinými slovy, fyzika poskytuje příležitost najít fyzikální obsah či význam různých matematických objektů, jako jsou např. diferenciální rovnice či vektorové prostory. Ač jsou tyto matematické objekty často vysoce abstraktní, souvislosti mezi jejich elementy, vypracované matematiky, jsou dobře známé. Matematizace nabízí kromě jiného také možnost toho, že stejná matematická struktura bude popisovat dva rozdílné systémy. Tím vzniká příležitost poučit se na základě znalosti jednoho systému o systému jiném, neznámém. Můj oblíbený příklad tohoto tzv. isomorfismu je problém Starkova zpomalovače molekul na jedné straně a zatíženého kyvadla na straně druhé. Oba systémy jsou popsány jednou a tou samou diferenciální rovnicí. To nám dává „právo“ mluvit a uvažovat o Starkově zpomalovači stejným způsobem, s použitím stejných pojmů, jako o snadno představitelném zatíženém kyvadle s celou jeho názornou dynamikou. Fyzika velkým dílem spočívá v odhalování souvislostí tohoto druhu. Eugen Wigner¹⁸ napsal báječný esej na toto téma pod názvem „O nerozumné efektivnosti matematiky v přírodních vědách“ (kde měl na mysli především fyziku). Možnost přiřadit dobře

¹⁸ Eugen Wigner (Wigner Jenő Pál) (*1902, Budapešť–†1995, Princeton, N. J., U. S. A.). Americký fyzik maďarského původu. Nositel Nobelovy ceny za fyziku v roce 1963. Viz: http://nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1963/wigner-bio.html (vyhledáno 22. 3. 2011).

probádaný matematický objekt k fyzikálnímu systému dovoluje tento systém pochopit do podobné hloubky jako ten matematický objekt sám. V tomto ohledu zůstává fyzika ostatním přírodním vědám a jiným disciplínám vzorem. Myslím, že nedostižným.

Vaše představa o původu světa, nebo nějaký metafyzický pohled...

Musím se přiznat, že metafyzické představy moc nemám. Pokud jde o kosmologii založenou na obecné teorii relativity a na kvantové mechanice, to jsou věci, o kterých rád čtu popularizující literaturu od kolegů, kteří v oboru pracují. Můj vlastní výzkum, mé vlastní bádání se kosmologie týká jen velice nepřímo.

Vás Vaše práce nevede třeba ke víře v Boha, v božský princip?

To nějak ne. Já mám vůbec s náboženstvím značné potíže. Zejména s tím tzv. organizovaným, které je pro mne v první řadě politikou. Většinou zkázonosnou. Často mám pocit, že v něm Pánbů hraje pouze roli jakési krycí nálepky, podobně jako nápis Cukrárna na prádelně peněz.

A spíš pořád věříte ve vědecký pokrok, že věda odkryvá postupně další a další zákonitosti?

Ano, věřím v ten tzv. objektivní svět, jak to někteří filozofové nazývají, a věřím v rozum a schopnost rozumu porozumět tomu, jak svět funguje.

Myslím, že bychom se ještě měli vrátit k tématu kontaktu se sovětskou vědou.

To je věc, kterou považuji za fascinující. Ač jsem strávil 33 let svého života v sovětské gubernii, se skutečnou kvalitou sovětské či ruské vědy (zejména matematické fyziky a fyziky vůbec) jsem byl konfrontován až v emigraci v Americe, kdy se tam od začátku devadesátých let její reprezentanti začali objevovat ve značném počtu. Do té doby pro mne byla sovětská věda něco jako sovětské hodinky: nejpřesnější a nejrychlejší. S výjimkou Nikitina, samozřejmě – který, když se pustil do práce, byl skutečně nejpřesnější a nejrychlejší! Zřejmě ti schopní sovětské vědci s námi buď nechtěli mít mnoho společného, protože se domnívali, že pro ně nejsme dostatečně dobří, nebo jim jejich vrchnost prostě nedovolila vycestovat.

Proč myslíte?

Rusové měli obzvlášť velké potíže s cestami do zahraničí. V případě Nikitinových jsem měl pocit, že pro ně dostat se do Prahy už hraničilo s neuvěřitelným. A ti ostatní výteční vědci zřejmě nechtěli podstoupit šikanování, kterému by byli sovětskými úřady vystaveni, kdyby se vycestovat pokoušeli. Asi jim to nestálo zato.

Jak to, že jste se o nich tedy v Americe dozvěděl?

Protože oni tam začali po roce 1991 ročně hromadně emigrovat. Lidé středního věku (mezi nimi velké hvězdy, v mém oboru např. Vitalij Jefimov¹⁹ nebo Gora Šljapnikov,²⁰ i lidé mladí).

Je zvláštní, že oni v izolaci dokázali tolik...

Měli svou vlastní tradici a školu. Zřejmě těch veleschopných či geniálních bylo tolik, že dohromady měli něco jako nadkritickou hmotnost, která stačila na vytvoření soběstačného světa.

A byli to lidé, kteří působili v civilním výzkumu nebo ve vojenském?

Pokud vím, v civilním. Speciálně ti mladí, kteří v 90. letech přicházeli do Ameriky, neměli předtím ani možnost uplatnění v sovětském vojenském výzkumu.

Vypadá to, že Sověti měli přece jenom systém výběru talentů.

Nějaký systém výběru talentů určitě měli. Možná, že těch talentů také spoustu propásli – to já nevím. Je myslím nepopíratelné, že sovětská akademická obec měla neobyčejně vysoký standard, alespoň ve fyzikálních vědách, zejména v teorii. Případá mi stále mysteriózní, že jsem to takhle naprosto nevnímal, když jsem žil v Československu, tedy v „bratrské zemi,“ kde nám všechny tyto věci měly být obzvlášť otevřené a přístupné. Prostě nebyly. Někakým zvláštním způsobem bolševismus pro nás tyto kontakty zablokoval.

Přístupná nebyla ani sovětská produkce?

To je velice zajímavý bod, který zmiňujete. Oni totiž i ti výteční ruští vědci měli velice zvláštní způsob komunikování svých výsledků: značně nesrozumitelný. Psaní nesrozumitelným, kryptickým způsobem zřejmě byla součást jejich kulturní tradice. Bylo pak samozřejmě těžké je oceňovat. Při osobních setkáních by zřejmě již tak kryptičtí nebyli – ale k našim setkáním za komunismu docházelo převážně jen s vědeckými aparátníky.

¹⁹ Vitalij N. Efimov (Виталий ЕФИМОВ). Ruský teoretický fyzik. Působil v A. F. Ioffe Fyzikálně-technickém ústavu AV SSSR, v Leningradě. Nyní profesor fyziky na univerzitě ve Washingtonu. Viz: http://en.wikipedia.org/wiki/Vitaliy_Efimov (vyhledáno 22. 3. 2011).

²⁰ Georgij V. Šljapnikov (Георгий В. ШЛЯПНИКОВ). Ruský fyzik. V současnosti ředitel Laboratoire de Physique Theorique et Modelles Statistique in Orsay a profesor fyziky na univerzitě v Amsterdamu. Viz: <http://conferences.fzu.cz/fqmt/08/Shlyapnikov.pdf> (vyhledáno 22. 3. 2011).

Američané si byli vědomi, co tím získávají? Že to vlastně byl vývoz mozků z východu na západ?

Absolutně. Nevím ale, do jaké míry byl tento import cíleně podporován americkými úřady. Univerzity si toho ale záhy vědomy být začaly.

Jsou tam dodnes?

Ano. Stačí se podívat na internetové stránky téměř každého Physics nebo Mathematics Department – najdete tam zpravidla několik Rusů přišedších ze Sovětského svazu. Také samozřejmě v Izraeli.

Možná se dostáváme k tomu, že věda je skutečně kosmopolitní.

Věda je naprosto kosmopolitní. Carl Friedrich von Weizsäcker²¹ po své návštěvě Dubny u Moskvy někdy v šedesátých letech tento aspekt báječně popsal: věda západní ani věda sovětská neexistuje. Existuje pouze věda.

Otázky sovětizace vědy jsou zajímavé, zdá se, že aspoň v některých oborech to nakonec nemohlo mít tak devastující účinky.

Devastující je jistě „řízení vědy“ aparátníky, ať už jakéhokoli původu. Jedním z problémů československé akademické obce – ve srovnání s tou sovětskou – zřejmě byla její malá, podkritická hmotnost. A s tím související politická slabost. Sovětská Akademie věd odmítla poskytnout čestné členství Brežněvovi. A naopak odmítla zbavit členství Sacharova²² – během jeho exilu v Gorkém pro něj dokonce udržovala jeho pracovnu s jmenovkou na dveřích. Oboje by mým bylo pro ČSAV v rámci československých poměrů nemyslitelné.

Je velice nešťastné, že v Česku působí komunistická strana, která je dědičkou KSČ a tím toho nejhoršího, co jsme si tam v poválečném období vypěstovali. Pozitivní výroky o Sovětském svazu či Rusku a kritické výroky o Americe jim ženou vodu na mlýn. To velice omezuje debatu v zemi a brání správnějšímu, přesnějšímu, a poněkud méně provinciálnímu vidění věci.

²¹ Carl Friedrich von Weizsäcker (*1912, Kiel –†2007, Söcking u Mnichova). Německý fyzik a filosof. Viz: http://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Friedrich_von_Weizsäcker (vyhledáno 22. 3. 2011).

²² Andrej Dmitrijevič Sacharov (Андрей Дмитриевич Сахаров) (*1921, Moskva –†1989, Moskva). Sovětský fyzik, akademik AV SSSR, disident, obránce lidských práv a nositel Nobelovy ceny míru. Viz: http://cs.wikipedia.org/wiki/Andrej_Dmitrijevič_Sacharov (vyhledáno 22. 3. 2011).

Antiamerikanismus existuje i v Evropě, třeba i v Německu; na to, aby debata přece jenom nebyla úplně svobodná, nemusí být ani komunistická strana.

Ano, to je pravda. Já bych se zdráhal mnohé z výše uvedených věcí říct veřejně z obavy, aby nebyly vytrženy z kontextu a současným komunistům nenahrávaly.

Problém s komunistickou propagandou je poněkud zapeklitý. Myslím, že za „reálného socialismu“ státní propaganda fungovala velmi špatně: skoro nikdo jí nevěřil. Věci šly tak daleko, že když hlásné trouby tehdejších vládců řekly: „A“, my jsme věděli, že ve skutečnosti je to „non A“. Takže jsme si to vždycky pěkně obrátili, znegovali, a hned jsme věděli, jak se věci mají. Problém byl a stále je ale v tom, že ne všechno, co komunistická propaganda hlásala, byla nepravda. Protože řada kritických věcí, které bylo možno říct řekněme na adresu Ameriky, si nebylo třeba vymýšlet. Prostě to byla pravda. A my si to přesto obrátili. Takže nakonec jsme byli tou propagandou přece jen oklamáni. A stále ještě částečně jsme.

Skoro bych to nazvala „syndrom Katyň“. To je 20. století. Když Němci přinesli důkazy, že masakr v Katyni není jejich dílo, ale práce sovětských bezpečnostních orgánů, samozřejmě jim to v době války v podstatě nikdo slušný ani nemohl věřit, nemohl si dovolit tomu věřit, protože by tím měl pocít, že fašistům nahrává. To jsou ty absurdity, které 20. století přináší, jeho zvraty a totality atd.

Obávám se, že role propagandy stále roste, zejména ve společnostech s víceméně svobodnými volbami. Lživou propagandu považuji za nejzhorbnější prostředek na podřívání demokracie, která by z voleb mohla vzejít. Než budu pokračovat, rád bych si připravil půdu následující vědeckou analogií: termodynamika, jedna z nejsolidnějších fyzikálních disciplín, spočívá na třech postulátech – tzv. první, druhé a třetí větě termodynamiky (zákon zachování energie, věta o entropii, nedosažitelnost absolutní teplotní nuly). Budova termodynamiky by se ale zhroutila bez dalšího postulátu, který se obvykle explicitě neuvádí, protože se jeví jako příliš samozřejmý – tzv. nultá věta (teplota těles v termálním kontaktu se po čase vyrovná). A podobně je tomu myslím s demokracií: ta spočívá na demokratických institucích a na volbách do nich (obdoba první, druhé a třetí věty). Ale existuje také něco jako nultá věta demokracie, o které se mluví mnohem méně, protože se také jeví jako přílišná samozřejmost: totiž že když volič přistoupí k volební urně, bude volit ve svém vlastním zájmu a nikoli v zájmu někoho jiného. Lživá propaganda nultou větou demokracie staví na hlavu. A tím i celý demokratický systém. Dobrým příkladem z poslední doby jsou „volební vítězství“ Bushe Jr.: ten reprezentoval zájmy zhruba jednoho procenta Američanů a byl anatémou pro zájmy zbývajících 99 %. Nicméně ho volila zhruba polovina těch, kdo se k volbám dostavili (to, že se v případě voleb v roce 2000 a 2004 vždy nějak přehoupl přes polovinu volebním podvodem, není v této souvislosti

tak důležité). Propagandistická mašinérie zejména republikánů je nesmírně schopná. A trpí pod ní nejen Amerika, ale celý svět. A trpět bude, dokud se buď věci v Americe nezmění anebo Amerika neklesne na žebříčku směrodatnosti na nějakou dolní špicli.

Já bych otevřela ráda ještě jedno téma, skoro povinné: ženy ve vašem oboru. Kolegyně. Zmiňoval jste jedno významné jméno, ale skoro to byla výjimka.

Když jsem přišel na Harvard koncem osmdesátých let, bylo téma žen v akademické obci už velmi živé. Dudley Herschbach považoval za svou úlohu či misi napomoci tomu, aby procento žen v silných akademických pozicích na Harvardu a jiných univerzitách v Americe rostlo. Byl to také Dudley s několika málo spojenci, kdo prosadil první profesuru na Harvard Chemistry Department pro ženu: Cyndi Friend.²³ Takže jsem viděl, jak se to všechno událo, z bezprostřední blízkosti.

Byla potřeba pozitivní diskriminace? Nebo lze mluvit o ženách, které tam působily, ale pak se ve finální fázi nedostaly dopředu?

Když jsem přišel na Harvard v roce 1987, bylo myslím v základním studiu nějakých třicet procent dívek. Když jsem odtamtud odcházel v roce 2003, tak jich bylo přes padesát procent. Takže něco se změnilo. Co považuji za obzvlášť perverzní, je, když jsou mladé paní a dívky vedeny k tomu, aby se nezabývaly tzv. mužskými povoláními, jako například vědou...

Exaktní vědou.

Nebo prostě vůbec čímkoliv jiným „náročným.“

Ve společenských vědách je jich dost. Spíš se jedná o určité obory.

Ten emancipační proces byl myslím v základním studiu úspěšný. Pokud jde o akademické pozice, tak ty jsou obsazeny ženami mnohem méně než z poloviny. Možná je potřeba jenom počkat, až těch padesát procent promujících dívek dospěje, pak udělají kariéru a stanou se profesorkami.

A když vzpomenete ještě na svou pražskou sféru? Ať už na fakultě nebo potom v Akademii.

Na mne osobně měly ženy-mentorky klíčový vliv až do univerzity i po ní. Jednak to byly tři vynikající učitelky na Helichovce: Marie Kubyová (učitelka chemie),

²³ Cynthia M. Friend. Americká chemička, profesorka chemie na oddělení chemie a chemické biologie univerzity v Harvardu. Viz: <http://www.seas.harvard.edu/friend/directory/friend.html>, resp. http://www.seas.harvard.edu/friend/Cythnia_M._Friend/CMFCV.Web.08.pdf (vyhledáno 22. 3. 2011).

Ciprová (učitelka ruštiny) a Věra Větrovcová (učitelka fyziky a naše třídní). Jak jsem již zmínil, otcova sestra Jitka na mne měla formativní vliv. Takže já jsem nikdy neměl problém s respektováním žen v pozici autority. Případá mi absurdní, že by to mohlo být jinak.

Myslím, že mocenské potírání je absurdní. Ale ve skutečném vědeckém životě – myslíte si, že třeba k dosažení špičkových výkonů si věda opravdu žádá člověka tak celého, že žena, pokud chce být matkou atd., má opravdu tak jasně daný handicap anebo se věda dá dělat i s tím, že se jí nemusí věnovat čtyřicet hodin denně?

Já myslím, že je potřeba se vědě věnovat čtyřicet hodin denně. Ale taky si myslím, že je potřeba věnovat se rodině čtyřicet hodin denně. Já mám teď tři malé děti (třetí se narodilo 19. 4. 2010). To stojí velkánské úsilí. Ale taky je to nekonečná radost a obrovská posila. Je pravda, že těhotenství prodělává jenom moje žena a kojí taky jenom ona. Nedokážu tedy přímo posoudit, jakou to představuje zátěž. Určitě značnou, zejména rodí-li se císařskými řezy. Nicméně pokud si odmyslím tyto dvě věci, jestli to pak vůbec ještě dává smysl, tak potom péče o děti a o rodinu může sestávat z téměř stejných příspěvků ze strany ženy i muže. Já se alespoň snažím se svým nasazením své ženě vyrovnat.

Myslela jsem to právě z hlediska času. Zkrátka malé děti vyžadují čas, který potom chybí při nasazení ve vědě. Jistě, s tím soubhlasím, že je to možné rozdělit atd. Vy to tedy vidíte vlastně jako dobrou organizaci práce, tak, že je možné i z hlediska pracoviště ženě vyjít vstříc nějakou formou přechodného úvazku, třeba sníženého atd. Že je třeba zájem oboru nadějnou sílu udržet.

Nemá cenu bránit se tomu mít „baby sitters“ a jinou výpomoc, když to jde. Máme tady v oddělení dívku, která teď měla dvě děti. Člověk má pocit, že to spíš zvýšilo její vědeckou produktivitu, než snížilo. U sebe bych to popsal podobně. Takže to evidentně jde. Jistě lidi mají různý osobní talent pro kombinaci péče o rodinu a práce. Ale já vidím, že to jde. Je to nicméně velmi namáhavé. Společenské podmínky nejsou tak vstřícné či nápomocné, jak by si člověk přál – např. školky zavírají ve tři nebo čtyři hodiny odpoledne, to mi připadá vysloveně divné.

To máte pravdu. Ale celkově lze sledovat, že za tu dobu, co působíte ve vědě, se určitě postoj ke ženám mění?

Mění se. Mění se velice silně a řekl bych k dobrému. Svůj „good feeling“ bych popsal takto: když se mi několikrát v minulosti stalo, že jsem byl na nějakém semináři nebo konferenci, kde byli v místnosti jenom samí muži, dělalo se mi z toho fyzicky špatně. Dneska bohudík nebezpečí vystavení takové monokultuře již nehrozí. Já to nesmírně vítám a těším se z toho.

A budete jako učitel ten, který už je a bude vstřícný?

Samozřejmě to budu všestranně podporovat, nebo už to všestranně podporuji.

Summary

The second part of the interview with Břetislav Friedrich (the first one see Dějiny věd a techniky, XLIII, 2010, Nr. 4, pp. 263–286) is focused mostly on his activities and professional career in U. S. A. and then in Germany where he joined the Max-Planck-Gesellschaft in 2003. The essay examines the characteristics of his relations with his motherland and his views on the recent development of science and its organization.

Address of Břetislav Friedrich:

bretislav.friedrich@fhi-berlin.mpg.de

<http://www.fhi-berlin.mpg.de/mp/friedrich>

Address of Milena Josefovičová:

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i.

Gabčíkova 10, 182 00 Praha 8

RECENZE

Sören Flachowsky: Von der Notgemeinschaft zum Reichsforschungsrat. Wissenschaftspolitik im Kontext von Autarkie, Aufrüstung und Krieg. Studien zur Geschichte der Deutschen Forschungsgemeinschaft 3. Stuttgart, Franz Steiner Verlag 2008, 545 s., obrazové přílohy (16), statistické přehledy (6), jmenný rejstřík

K nejnovější odborné produkci zabývající se problematikou vědecké politiky a vývojem vědeckých institucí v období nacionálního socialismu přibyla důležitá publikace, která vznikla jako dizertace v rámci historického programu pro dějiny Deutsche Forschungsgemeinschaft (dále DFG), v období nacionálního socialismu. Tato práce pojednává o genezi, struktuře, proměnlivém postavení a úloze tzv. Říšské rady pro výzkum (Reichsforschungsrat; RFR), respektive DFG v tomto období. Připomeňme jen, že RFR byla zřízena roku 1937 v důsledku neúspěšných snah po centralizaci německé vědeckovýzkumné infrastruktury v rámci Göringova čtyřletého plánu v tzv. Říšské výzkumné akademii (Reichsakademie